

Dijalektalno pjesništvo riječkih antejskih pjesnika talijanskog jezičnog izraza u prijelomnom razdoblju XIX. i XX. stoljeća

Miškulin, Dolores

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2022, 34, 651 - 670**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31820/f.34.2.10>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:191:145909>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#) / [Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT
U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
OPATIJA, HRVATSKA

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.34.2.10>

Dolores Miškulin

DIJALEKTALNO PJESNIŠTVO RIJEČKIH ANTEJSKIH PJESNIKA TALIJANSKOG JEZIČNOG IZRAZA U PRIJELOMNOM RAZDOBLJU XIX. I XX. STOLJEĆA

*dr. sc. Dolores Miškulin, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment
u turizmu i ugostiteljstvu Opatija*

doloresm@fthm.hr orcid.org/0000-0002-3367-5683

prethodno priopćenje

UDK 821.131.1(497.5Rijeka)“18/19“

rukopis primljen: 20. lipnja 2022; prihvaćen za tisak 15. studenoga 2022.

Riječka književnost na talijanskome jeziku, posebice na njenom narječju, fijumanskome dijalektu, dugo je vremena bila zapostavljena i tek se u posljednjim desetljećima ovo bogato područje riječke kulturne baštine podvrgnulo dubinskom sustavnom izučavanju. Neki su riječki znanstvenici i štovatelji riječke kulture kroz proučavanje i znanstvenu valorizaciju raznorodnih segmenata prisutnih u njenom multikulturalnom ozračju, utrli put fijumanologiji, odnosno fijumaniistici, usmjerenoj ka revalorizaciji bogate riječke kulturne baštine na talijanskome jeziku i njenom lokalnom izričaju, fijumanskome dijalektu.

Namjera nam je nastaviti s analizom riječke književnosti na talijanskome jeziku, slijedeći misao riječkih znanstvenika koji su od osamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća pa nadalje počeli provoditi intenzivniji istraživački rad na riječkoj multikulturalnosti. Ovim člankom o dijalektalnom segmentu talijanske riječke književnosti želimo doprinijeti proučavanju njenog korpusa u sklopu pogranične književnosti koja je iz povijesnih i drugih razloga predugo bila marginalizirana, te prinijeti pozornosti i sudu naših znanstvenika jedan vrijedan segment riječke književnosti, koja je možda i zbog jezične barijere nedovoljno istražena i vrednovana. Ujedno to smatramo svojim skromnim prinosom u kontekstu hrvatsko – talijanskih kulturno – književnih veza.

Dijalektalni pjesnici okupljeni u tzv. „antejskoj konvenciji / tradiciji” mahom potpisuju svoje uratke neobičnim, šaljivim i autoironičnim umjetničkim imenima kao npr. Mario Schittar (Zuane de la Marsecia), Arturo Caffieri (de Rocambole), Gino Antony (Cavaliere di Garbo) i Oscarre Russi (Russeto). Najbitnija odrednica i zajednički nazivnik pjesnikovanja u sklopu konvencije je uporaba ironije, autoironije, humora, satire i persiflaže.

Ključne riječi: riječka talijanska književnost; dijalektalno pjesništvo; antejska konvencija / tradicija; fijumanologija

1. Uvod

Razdoblje s prijeloma devetnaestoga i prva dva desetljeća dvadesetoga stoljeća predstavlja doba najvećeg procvata riječkog multikulturalnog emporija. Prema Lukežićevim riječima (Lukežić 2020: 67) Rijeka je unikatno povijesno iskustvo, praktično oživotvorenje utopijske mogućnosti multikulturalnosti i multilingvizma. Međutim, takvo jedinstveno riječko ozračje nije pogodovalo razvoju pjesništva, kako to u svojim razmišljanjima uočava i Samani (Samani 1965: 170). Naime, praktični duh Fijumana toga doba, izrazito sklonih uživanju u materijalnim dobrima koje im je pružala tadašnja rastuća industrijalizacija i trgovina, pogodovao je hedonističkim životnim užicima, što je, nažalost, ostavljalo nedovoljno prostora za njegovanje pjesničke muze koja je po svojoj prirodi asketska.

To je može bitno jedan od razloga zašto je u tadašnjoj Rijeci pjesnička produkcija bila oskudna. Pretežno je tu bila riječ o prigodničarskom pjesništvu koje je u riječkoj talijanskoj pjesničkoj tradiciji bilo vrlo rašireno i dobro recepirano od strane publike. To će pjesništvo zbog srodnosti tema i motiva nagovijestiti snaženje domaće književne produkcije na talijanskome književnom (a potom i mjesnom) idiomu, istovremeno otvarajući svojim osebujnim predmetnotematskim zadatostima (društvena kritika, humor i satira) put zanimljivoj pojavi talijanskoga riječkog satiričkog pjesnikovanja.¹ Mazzieri-Sanković i Gerbaz Giuliano navode da je prisutnost dijalektalne produkcije konstanta ovih prostora, a vitalnost fijumanskoga idioma očita u značajnome književnom nasljeđu koji pobuđuje zanimanje kritičara (Mazzieri – Sanković, Gerbaz Giuliano 2021: 97).

¹ Usp. Lukežić, Irvin, „Fulvijevi epigrami”, *Fluminensia*, g. 7, br. 1, Rijeka, 1995.

Kao što je to bio slučaj s tršćanskom dijalektalnom književnošću (po mnogočemu usporedivom s fijumanskom književnošću), i fijumansko se prigodničarsko pjesništvo može smatrati „rasadištem dijalektalne književnosti”².

Ovim člankom o dijalektalnom segmentu talijanske riječke književnosti želimo doprinijeti proučavanju njenog korpusa u sklopu pogranične književnosti koja je iz povijesnih i drugih razloga predugo bila marginalizirana, te primijeti pozornosti i sudu naših znanstvenika jedan vrijedan segment riječke književnosti, koja je možda i zbog jezične barijere nedovoljno istražena i vrednovana. Cilj ovog rada je da iz dostupnog riječkog tiska s prijeloma XIX. i XX. st. kao jedinog izvora bogate dijalektalne književne produkcije, te suvremenih teorijskih izvora istraži dijalektalno pjesništvo riječkih antejskih pjesnika talijanskog jezičnog izraza navedenog razdoblja, utvrdi stilske značajke i predmetno – tematske osobine pjesnikovanja njegovih najznačajnijih predstavnika, kao i ulogu fijumanskog dijalekta kao sredstva prijenosa te osebujne vrste pjesništva koje je polučilo vrlo dobar odaziv i recepciju tadašnje publike.

2. Talijansko riječko dijalektalno pjesništvo antejske konvencije / tradicije

Nadovezujući se na Stojevićeva istraživanja na području čakavskog pjesništva (Stojević 1987: 544), Pužar preuzima njegov analitički instrumentarij, čime uspostavlja temelje za sustavno teorijsko proučavanje talijanskog segmenta riječke književnosti i njegovog mjesnog idioma. Preuzevši pojam tzv. *antejske konvencije / tradicije* u sklopu riječke talijanske dijalektalne književnosti (Pužar 1996: 34), obrazlaže njene strukturalno-stilske značajke, te utvrđuje zajedničku odrednicu čakavskoj i fijumanskoj dijalektalnoj poetici u vidu „gotovo mistične vezanosti za zemlju, divinizacije vernakularnog i partikularnog” (Stojević 1987: 540).

Premda se konvencija nazirala već polovicom XIX. st. u okviru književnofolklorne produkcije, njenim se svojevrsnim manifestom smatra uvodna riječ iz knjige *El trionfo de S. Micciel e I sfoghi del cor* (1888) Maria Schittara³ (Rijeka, 1862. – 1890.), riječkog pisca i pjesnika, te preteče konvencije. *Inno Marseciano* (Marsećanska himna), skladana 1878., doživjela je svoju pra-

² Usp. Damiani, Roberto; Grisancich, Claudio *Poeti dialettali triestini – profilo storico-critico (1875-1980)*, Edizioni «Italo Svevo», Trieste, 1981.

³ Usp. Lukežić, Mario *Schittar*, Libellus, Crikvenica, 1995.

izvedbu u gostionici „Al Arlechin” (Kod Harlekina) u Starome gradu. Kroz cijelu himnu slavi se ljubav prema rodnome zavičaju, a posljednji stihovi vremenom postaju toliko poznati da njihov izričaj postaje trajnom svojom fijumanske antejske tradicije. U posljednjim stihovima himne pjesnik pjeva: „Sempre gomila, Ster e la Marsecia, / Viva che solo questa tera vecia / Dà origine, dà origine al Fiuman! / Viva. Viva.”⁴ Himnu potpisuje autoironičnim nadimkom Zuane I del Perilo, čime postaje začetnik novog izričaja antejske konvencije/tradicije.⁵

Osim Zuanea de la Marsecia, drugi slavni predstavnici antejske konvencije su Arturo Caffieri (Rocambole ili de Rocambole) (1867. – 1941.), Gino Antoni (Cavaliere di Garbo) (1877. – 1948.), Oscare Russi (Russeto) (1887. – 1910.), Carambol i Vittorio Farina (Toio de San Bastian).

Uz uporabu ironije, autoironije, humora, satire i persiflaže, kroz naše istraživanje⁶ uočili smo još jednu značajnu osobinu riječke antejske književne tradicije, a to je antikerikalizam, element koji predstavlja konstantu koja spaja riječku dijalektalnu poeziju s njenim slavnim uzorima, pjesnikovanjem Giusepea Gioacchina Bellija i Carla Alberta Salustrija – Trilusse. Veristička literatura toga doba, naime, sve više prostora ustupa regionalnim autorima i mjesnim govorima korištenim zbog izvornosti izričaja. U svojoj studiji o fijumanskome dijalektu Blagoni zaključuje da je dijalekt mnogo živopisniji od pisanog jezika, mnogo primjereniji za opis obiteljskih osjećaja, malih životnih zavrzlama, komičnih scena svakodnevnoga života jer mnogo primjerenije dočarava način kojime narod razmišlja, govori i djeluje (Blagoni 2020: 59).

U sonetima koji poprimaju oblike dijaloga, naracije ili opisa, nalazimo gorku satiru na težak život i svakodnevne životne prilike, ali sve je to začinjeno blagim humorom kojeg izazivaju iskrivljeni izrazi ili pak zadnji stih soneta koji donosi duhovitu dosjetku ili neočekivani rasplet situacije.

⁴ Usp. Pužar, Aljoša, *Papirmati grad*, str. 52.

⁵ Ilona Fried smatra da je već sam pseudonim u kojem se nalazi toponim u vidu tadašnje riječke ulice „Calle Marsecchia” (Marsecia) znakovit, jer govori o neposrednoj potvrdi pjesnikove autentičnosti. (Usp. Fried, Ilona *Fiume città della memoria 1868-1945*, Udine, Del Bianco, 2005).

⁶ Usp. Miškulin, Dolores (2011) „*I versi di Arturo Caffieri (De Rocambole) come apporto alla cronistoria di Fiume nel primo ventennio del'900*”, *Adriatico : Jadran Rivista di cultura tra le due sponde*, 2007 (2011), ½, str. 65-68.

Još je jedna, ne manje značajna, osobina konvencije prijenos pjesničke poruke putem dnevnoga tiska, u to doba temeljnog medija komunikacije (Miškulin 2019: 46). Njegov doprinos u formiranju svijesti dinamičkog multikulturalnoga i multiinteresnoga grada, kao i njegov utjecaj na formiranje ukusa riječke čitalačke i kazališne publike od presudnog su značaja. Osim pružanja cjelovite informacije s područja kulture, on ujedno postaje i značajnim mjestom susreta, rasadnikom ideja, sredstvom razmjene mišljenja (Deghenghi-Olujić 1999: 121), ali isto tako i poljem sukoba u službi političkih ciljeva.

Među brojnim riječkim publikacijama na talijanskome jeziku s početka XX. stoljeća, jedan od rijetkih koji su objavljivali dijalektalne uratke bit će dnevnik „Il Popolo”⁷ u čijoj će rubrici *L'albo delle poesie* najzastupljenije biti dijalektalne pjesme autora koje smo ranije naveli kao pripadnike antejske konvencije. Stoga će upravo taj dnevnik najvećim dijelom predstavljati izvor pjesmama koje ćemo u nastavku analizirati, uz sretnu okolnost da takve uratke možemo kroz njega pratiti kroz vremensko razdoblje od gotovo sedamnaest godina, što za riječke prilike predstavlja pravu rijetkost.

Iz kritičkog prikaza zbirke pjesama Oscarrea Russija (Russeta) pod nazivom *Cattiverie* („Il Popolo”, br. 1556 od 1. siječnja 1907.) saznajemo kakvo su mišljenje sami Riječani imali o svom dijalektalnom pjesništvu te kakav su mu značaj pridavali. Kako autor zapaža, pobornici su takvog pjesništva malobrojni, ali hrabri, a upravo list „Il Popolo” postaje poprištem gdje će se raznorodni dijalektalni pjesnici nadmetati u uspješnosti svojih uradaka. Od preteče, Zuanea de la Marsecie, tradiciju će uspješno preuzeti romantičarski nadahnuti Rocambole, Toio de S. Bastian sklon demokratskom verizmu, posebice nakon dobre kapljice, filozofski nadahnut Carambol, te sasvim suprotnog nadahnuća Russeto koji, po autorovom sudu, najbolje odražava vedri narodni duh, a uz to se i najbolje koristi bogatim izražajnim sredstvima koje mu dijalekt nudi.

Koristeći kriterij relevantnosti i originalnosti dijalektalnog izričaja, ograničit ćemo naš uzorak analize na najznačajnije pjesnike antejske konvencije, pri čemu će svaki od njih biti zastupljen s dvije reprezentativne

⁷ „Il Popolo» (1902. – 1920.) je bio dnevnik manje radikalne frakcije riječkih autonomaša (kasnije Autonomne lige) na čelu s Lodovicom Batthanyjem i Andreom Ossoinakom. Na čelu redakcije bio je Umberto Corradini iz Trsta, a tiskao ga je E. Mohovich. Njegova orijentacija bila je protumađarska i protalijanska i iz tog razloga je nerijetko polemizirao sa Zanellinim časopisom »La Voce del Popolo».

pjesme putem kojih ćemo pokušati ilustrirati najznačajnije tematsko-stilske odrednice pojedinog pjesnika. Slijedom toga, predmet našeg istraživanja sveden je na djela triju autora: Artura Caffierija (Rocambolea), Oscarrea Russija (Russeta) i Gina Antonija (Cavalierea di Garba).

3. Arturo Caffieri (Rocambole) (1867. – 1941.)

O Arturu Caffieriju zna se tek ponešto. Po zanimanju službenik, Caffieri „stvara svoje stihove tijekom svog slobodnog vremena, sebi svojstvenim, duhovitim i oštournim stilom” (Miškulin 2011: 65). Među nizom uradaka objavljenih tijekom 1907. godine ističe se zasigurno najpopularnija Rocamboleova pjesma pod nazivom *A San Vito*, ponovljena čak u nekoliko godišta novina, povodom dana gradskog zaštitnika, Svetog Vida.⁸

Pjesnik invocira sveca zaštitnika grada koji bi sa svojeg nebeskog prijestolja trebao štititi grad, a posebice na ovaj svečani dan svog imendana, kada bi gradu trebao podariti posebnu milost. Prva zamolba svetom Vidu bila bi da odagna bijedu i neimaštinu te podari posao mnogima u vidu brodova koji bi pristigli u gradsku luku.

Sljedeća pjesnikova zamolba svecu jest da se riječka zastava s dvoglavim orlom vijori na gradskome tornju još tisuću i tisuću godina kao simbol riječke autonomije. „E sula tore civica / Per mile e mile ani / Brili la nostra aquila / Tanto cara ai fiumani. / E l’aquila simbolica / (Cara aquila mia!) / Fedele sempre e vigili / La nostra autonomia.” Svi bi se narodi trebali pobratimiti u ozračju mira i slobode, a najveća je pjesnikova želja da nad narodom koji toliko voli i štuje svetog Vida napokon zasja sunce.

U devet strofa katrena pjesnik je sažeo sve želje bijedom i neimaštinom napaćenog riječkog puka: mir, sloboda i rad. Tome je pridodao i želju za autonomijom koja je u to doba bila vrlo naglašena. O toj temi na neposredan i duhovit način progovara i u pjesmi *La tore civica* u kojoj je uspio pružiti vjernu sliku značajne i simbolične gradske znamenitosti, oživljavajući gradski toranj i podarujući mu moć govora. Ipak nije poštudio sugrađane male kritičke žaoke u smislu tugovanja gradskog tornja zbog nedostatka glavnog simbola, orla s natpisom *Indeficienter*. Ova se pjesma gotovo ne doima poput autorske pjesme, već pjesme proizašle iz naroda, što nam govori o pjesnikovom uspjehu da pronikne u duh naroda i da se nadoveže na prethodnu pučku stihotvornu tradiciju.

⁸ „Il Popolo” br. 1670 od 15. lipnja 1907.

Uz autonomiju kao tipični *topos* riječke dijalektalne antejske konvencije, čiji je simbol gradski toranj, dvoglavi orao ili Stari grad (*Cittavecchia*), Caffieri je osjetljiv na socijalne teme, pa će se u njegovim pjesmama zrcaliti socijalne prilike riječkoga puka, lučkih radnika, ribara, zidara, obučara, nadničara i krojačica, a tipični ambijenti bit će gostionica, zalagaonica ili gradski trg.

Zanimljivo je uočiti kako pjesnik uspijeva zapravo tmurne socijalne teme (kao npr. u pjesmi *Charitas*) zaodjenuti u veselo i gotovo šaljivo ruho kroz svoj vedar pogled na život i povezati tmurne teme s veseljem zabave i plesa, čemu su Riječani čak i u najtežim trenucima bili vrlo skloni. Jednostavan govorni jezik, lagani katreni, skladna i nepretenciozna rima ABCB doprinose općem lepršavom ugođaju njegovih pjesama, a hvalevrijedan je trud pjesnika da svojom pjesmom poziva građanstvo da udijeli milodar siromašnima. Gotovo neprimjetno autor kroz pjesmu provlači socijalnu temu raslojenosti tadašnjeg društva: dok s jedne strane siromašni nemaju sredstava za preživljavanje i moraju tražiti milostinju, bogati građani lagodno žive, druže se i zabavljaju, pa tek usput udijeje pokoju mrvicu milostinje. Moralnu osudu takvih društvenih pojava pjesnik izražava i u pjesmi ironičnog naziva *Eguaglianza* (Jednakost) u kojoj oslikava pojavu da se klijenti gostionice ne tretiraju ravnopravno, već ovisno o njihovim materijalnim prilikama. Posve je oprečnog ugođaja pjesma *Ultimo saluto*⁹ (Posljednji pozdrav). Za razliku od većine Rocambleovih pjesama, ovdje nije riječ o laganoj, vrckavoj lirici, već upravo suprotno: ovo je jedina pjesma u kojoj prevladava tragični, sjetni i svečani ton, sličan posmrtnome maršu.

Rocambleova pjesma, naime, oslikava tešku materijalnu situaciju u kojoj se Rijeka našla u ožujku 1917., pred kraj Prvoga svjetskog rata, kada je bila prisiljena žrtvovati zvona svoje stolne crkve ne bi li ona bila rastaljena u talionici i pretvorena u „užasno oružje rata”. Pjesma, stoga, osim sentimentalne lirske vrijednosti, poprima značaj dokumenta riječke kronike teškog ratnog razdoblja. Ton lirike, premda svečan, ujedno je i jednostavan i odmjeren. Pjesnik se zajedno s gradom oprašta od crkvenih zvona koja su u vrijeme mira služila kao podsjetnik i poziv vjernicima na molitvu. Njihov zvuk u pjesnikovu sjećanju odzvanja poput milozvučnog glasa, zvonak je, čist i blizak dok poziva na meditaciju i molitvu prije sna. Pjesnik vješto postiže osjećaj ganuća zbog opraštaja sa zvonima, ponavljajući početak istog

⁹ „Il Popolo”, 6. travnja 1917.

uvodnog stiha i u drugoj kitici: „Adio campane che per tanti ani, / Ora me-
ste, ora alegre davi el son / E ricordavi ai più boni fiumani, / De andar a
messa o ala benedizion.”

Treća je kitica najdramatičnija jer označava čisti rez. Situacija je nei-
zbježna, bezizlazna: zvona će se, naime, odvojiti od svojih nosača, prevesti
daleko te rastopiti u lijevaonici kako bi postala ratno oružje. Iznenadnom
preobrazbom, zvona koja su do tada predstavljala mirni poziv na molitvu,
odjednom postaju simboli („užasna oružja”) rata. Ovaj nagli prevrat izaziva
dramatični učinak koji pjesnik izražava svojim uzvišenim krikom.

Slijedi smirivanje pjesničkog naboja uz pjesnikovo pojašnjenje: zvona
će nastaviti svoju aktivnost na dalekom mjestu gdje će, nakon preobrazbe,
umjesto simbola mira, postati instrumenti rata protiv neprijatelja. Premda
se radi o strašnom oružju, ono će se koristiti u plemenite svrhe obrane do-
movine: „Teribili strumenti! In altro logo / Ciamade se a prestar l’opera
vostra. / E là, butando fora fero e fogo, / Difender doverè la patria nostra.”

U sljedećoj kitici pjesnik izražava melankoličnu rezignaciju nesretnim
usudom, ali i domoljubni ponos. Fijumani, kao provjereni kampanilisti,
unatoč velikoj ljubavi prema svojim zvonima, opraštaju se od njih nevoljko,
puni suosjećanja i žaljenja koje u ovom slučaju neće biti samo za zvonima
koja odlaze, već i za jednim povijesnim razdobljem koje će s njima nemi-
novno nestati, za uspomenama i sjećanjima na jedno prohujalo, sretnije
doba.

Šesta kitica predstavlja kraj pjesme i skladno zaokružuje cjelinu. Pje-
snik gubi nadu, postaje tmuran i pesimističan. Postavlja si retorička pitanja:
„Kad rat završi, tko će otkucavati sate tijekom dana? Tko će objaviti mir kad
on konačno stigne?”. Drugim riječima, pjesnik se pita hoće li nakon tragič-
nih ratnih događanja doći do preporoda, bolje budućnosti. U tom trenutku
pjesnik izražava za njega vrlo nesvojstveni pesimizam i skepticizam, izuzet-
no rijetko korišten u njegovim ostalim uratcima.

Želeći usporediti pjesme Caffierijeva početnog stvaralačkog razdoblja s
onom iz 1917. uočavamo da je potonja jezično i stilski dotjeranija. Tijekom
godina, crpeći nadahnuće iz svakodnevnih situacija, Caffieri se uspio razviti
kao pjesnik te ovladati pjesničkim izrazom i osjetljivošću. Ako ga na samom
početku karijere možemo smatrati tek nevjestim stihotvorcem, već u slje-
dećoj fazi on pokazuje jasnu predispoziciju da postane pravim pjesnikom.
Izbor pjesničkih izraza ponešto je profinjniji, a i rime su dotjeranije u od-
nosu na ponekad pomalo nespretne i nedorečene rime početnog razdoblja.

Ironično-satirična i humoristička ekspresivnost u stopu prate izraze njegovog pjesničkog razvoja.

Na temelju našeg istraživanja možemo zaključiti da je Rocambole najplodniji riječki dijalektalni pjesnik. Njegove teme imaju vrlo široki tematski raspon: od pjesama posvećenih pojedinim datumima, godišnjim dobima, značajnim obljetnicama i simboličnim spomenicima, pojedinim ličnostima, pa sve do minucioznog bilježenja svakodnevnih gradskih dogodovština. Rocambole poput kroničara gotovo svakodnevno bilježi gradska, a ponekad i svjetska zbivanja, impresionistički znalački skicira sliku grada koji promatra kroz svoju prizmu blage društvene kritike, te ih kroz svoje minijature prikazuje svojim sugrađanima na lagan, blagoironičan i humoristični način koji izaziva osmijeh, a ponekad i ganuće. Jednostavan govorni jezik, neposrednost i bliskost tema, te lagan i skladan stih, pridaju Rocamboleovom dijalektalnom pjesništvu veliku dozu autentičnosti. Stoga su njegovi stihovi, premda nikada objavljeni u zbirci, dugo vremena ostali narodna svojina.

4. Oscarre Russi (Russeto) (1887. – 1910.)

O njemu se vrlo malo zna osim činjenice da je bio uspješan dijalektalni pjesnik koji je umro sa samo dvadeset i tri godine. Iz novinskih osvrta u riječkome tisku toga doba i učestalosti objavljenih uradaka zapažamo da je u Rijeci Russeto bio vrlo cijenjeni pjesnik, iako je njegova lirika izraz impulzivnog mladalačkog razmišljanja kojemu se, međutim, ne mogu osporiti neke značajke neposrednosti, otvorenosti i nepatvorenosti.

U ranije navedenom kritičkom osvrtu na Russetovu prvu zbirku od 40 soneta pod nazivom *Cattiverie*¹⁰ nalazimo analizu značajnijih osobina njegove sveukupne lirike: gracioznost i lakoću, ocrtavanje karikatura ličnosti iz društvenog života, skorojevića arogantne taštine, njihove oportunističke dvoličnosti, slabosti i podlosti ljudske duše sagledane kroz lagani veo gorčine koja, međutim, nikad ne prerasta u pesimizam, već se češće rješava u šaljivom ili u razigranom tonu. Autor napisa mladog autora smješta u sljedbenike dijalektalne talijanske književnosti, uz bok slavni imena poput Bellija, Porte, Trilusse (Salustrija), Barbanija, Pescarelle i Testonija.

Nedostatke u ovome prvom službenom predstavljanju javnosti autor osvrta nalazi tek mjestimično kroz pokoje kolebanje u stihu i nepotpunu

¹⁰ „Il Popolo”, br. 1556 od 1. siječnja 1907.

formalnu dotjeranost, međutim to su tipične početničke greške. Njih će se mladi pjesnik, po mišljenju autora napisa, zasigurno riješiti da bi upotpunio dojam neposrednosti i lakoće u zbirci koja je već dobila pohvalne i ohrabrujuće sudove lokalnoga tiska. Znamo da se to, nažalost, nije obistinilo jer je pjesnik umro mlad, u dvadeset trećoj godini, te nije uspio obistiniti tako lijepe želje i pohvalne kritike iz tiska.

Česti je motiv Russetova pjesništva ljubav u svim njenim manifestacijama: nježni cvijetak kao sjećanje na ljubavni zavjet voljene žene (u pjesmi *Santi ricordi*), refleksije o ljubavi kao univerzalnoj pojavi (u pjesmi *L'amor!*), ljubavna maštanja. Neposrednim jezikom Russeto opisuje mladalački ljubavni zanos bez kojeg, po njegovim riječima, ne bi ništa moglo opstati. Većinom je slikovni obrazac ABAC.

Drugačijeg je nadahnuća sljedeća pjesma koja govori o nerijetko opjevanom *toposu* u riječkoj dijalektalnoj poeziji – Starome gradu (*La zitavecia*). Kroz osam katrena i ne baš savršenim slikovnim obrascem ABCB pjesnik opisuje ljepote Staroga grada: u priprostim kućicama i uskim uličicama obraslima travom pjesnik nalazi svete znakove poezije. Stari grad pjesniku predstavlja spomenik – simbol latinske civilizacije: „In ti vedo un magnifico / E saldo monumento / Che mostra chiaro a tutti / El nostro sentimento; / In ti attraverso i secoli / E i giorni che camina / Vedo sempre incrollabile / La ziviltà latina.” Njegove čvrste zidine i jednostavan slavluk zavjet su ljubavi naših djedova prema domovini i slobodi. Kada pjesnik razmišlja o povijesti Staroga grada, osjeća da mu nepoznati glas sugerira u uho kako je za pronalaženje izraza iskrene autonomije potrebno tek pogledati upravo Stari grad.

Pjesnik se na lagani ironični način osvrće na tadašnje negativne društvene pojave i kritizira ih sebi svojstvenom satikom i persiflažom. Nabraja sve negativne pojave u tadašnjim društvenim prilikama, navodeći da svega toga za jedno stoljeće neće više biti, zahvaljujući napretku i modi. U njegovom su fokusu osobito pravda i jednakost, te jednaka prava i sigurna materijalna budućnost, vruće teme doba koje je obilovalo nezaposlenošću i materijalnom krizom.

Uvriježenu korupciju i organizirani kriminal smatra najtežim negativnim društvenim pojavama te ih uz duboku moralnu osudu opisuje u pjesmi *Camora*. Takvo društveno stanje ne omogućava poštenim građanima da prežive zahvaljujući svome radu, već za sve treba poznanstvo. „Za Rijeku je to specifično”, tvrdi pjesnik, „ali doći će i kod nas do promjena jednoga dana”.

Jedna od čestih Russetovih tema riječke su žene. U pjesmi *A le done fiumane* on im se obraća dobrohotno im poručujući da se ne obaziru na zlobna naklapanja o njima jer te su opake riječi zapravo kritike upućene Rijeci kao gradu, a ne riječkim ženama osobno. Naime, Russeto smatra da su se ljudi, koje je Rijeka svesrdno prigrlila, okrenuli protiv grada pokušavajući se osvetiti, a ponositim Riječankama poručuje da se na takva naklapanja ne obaziru, već da se nasmiju i pošalju poljubac voljenom gradu.

Za razliku od prethodnog soneta gdje prevladava blagonakloni stav prema ženama, u sonetu pod nazivom *I vizi* (Poroci)¹¹ Russeto se pak okomljuje na riječke žene oštrom kritikom ustvrdivši da je jedna od najvećih mana „ljepšeg spola” ta što one „babaju”, odnosno neprestano tračaju: „Čak i da im se usta napune gipsom”, veli pjesnik, „one bi se ujedinile i pronašle način da ipak progovore.” Pjesnik završava pjesmu na efektan način: „Le babe vive de petegolezzi / E se a sto mondo no ghe esisteria / Le ciacole, i intrighi e i fufignezzi / Per farle divertir, scometo alora / Che tute insieme le se metaria / Studiar el modo per scovarli fora.”

Kritika ženama zapravo je blaga ironija i persiflaža kojom pjesnik svjesno želi postići humoristički učinak da bi zabavio svoju publiku, a sve to u sklopu antejske riječke tradicije pjesnikovanja. Rima je unakrsna, a pjesnik koristi tipične fijumanske izraze preuzete iz čakavskog riječkog dijalekta (babe/žene, babati/tračati), te nam tom jezičnom komponentom svjedoči o uvriježenosti čakavskih izraza u fijumanskom dijalektu te prožimanju dvaju riječkih dijalekata i kultura na skućenom riječkom prostoru.

U drugoj zbirci, koja je trebala izaći pod nazivom *Impressioni*, nalazimo pjesmu *Ore piccole*. Na vrlo uspješan i duhovit način Russeto opisuje „sitne sate” detaljističkim minijaturnim sličicama. Kišica pomalo rominja i moći krovove, dok ulicom odjekuju koraci koji nestaju u kućnoj veži. U daljini neki promukli glas pokušava intonirati staru pjesmu, dok pijanac psuje Magistrata nakon što je upao u grabu. Pospana straža ide u ophodnju, a dva joj se čovjeka iz predostrožnosti sklanjaju s puta. Gradska svjetla se pomalo gase, a čistači ulica se pojavljuju, malo prije pekara, mljekarica i otvaranja skladišta. Crkvena zvona već zvone pozivajući na jutarnju molitvu.

¹¹ *Il dialetto fiumano. Parole e realtà*, (Irene Mestrovich, Martina Sanković Ivančić, Gianna Mazzieri-Sanković, Corinna Gerbaz Giuliano), Consiglio della minoranza nazionale italiana di Fiume, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka, 2020., str. 111.

Usporedimo li uratke iz prve zbirke, *Cattiverie*, i druge, nažalost neobjavljene zbirke pod nazivom *Impressioni*, možemo zaključiti da su potonji nešto uspješniji, kako tematski, tako i stilski. Russeto je tijekom samo godinu ili dvije uspio doraditi svoj stil, obogatiti svoju liriku maštovitim temama te neposrednim sličicama iz gradskog života. Njegova mladalačka zloba ili zloća („cattiveria” iz naslova prve zbirke), koja je u početku bila uperena protiv društvenih nepravdi, u drugoj zbirci poprima blaže, smirenije i mekše obrise, te staloženiju intonaciju zbog čega je i njezin ukupni dojam, po nama, znatno uspješniji. Nažalost, pjesnik je umro vrlo mlad, a njegov grad ga je dugo pamtio i šest godina nakon njegove smrti priređena mu je velika komemoracija čiji je osvrt ostao zabilježen u listu „Il Popolo”.

5. Gino Antoni (Antony ili Antonj) (Trst, 1877. – Casalecchio sul Reno, 1948.)

Bio je pjesnik, prozaist i dramaturg rođen u Trstu, ali je znatan dio svog života proveo u Rijeci gdje je isprva počeo objavljivati priloge s temama iz gradskog života u dnevniku „La Voce del Popolo”.¹² Zanimajući se uglavnom za kazalište i glazbu, Antoni je bio kulturni animator „Filharmonijsko-dramskog društva”, te kulturnog društva „Circolo letterario” (1893. – 1915.). Autor je romana *Laurana*, objavljenog u nastavcima u riječkom književnom časopisu *Arco Romano* tijekom proljeća 1905. Smatra se najznačajnijim riječkim dramatičarem svoga vremena jer je napisao pet drama: *Eroi senza gloria* (1904.), *Poveri illusi* (1905.), *La prima e l'ultima* (1905.), *Aria nuova* (1905.) i *Anime Schiave* (1906.). Sastavio je i dvije dijalektalne komedije: *El ritorno* i *El zogo*, pri čemu je potonja ostala neobjavljena.

Objavio je zbirku dijalektalnih soneta *Sonetti fiumani* na koju se književni kritičar lista „Il Popolo” u broju 1911 osvrnuo naglasivši iskreno domoljublje kojime odišu njegovi stihovi posvećeni „domovini, snovima i moru”, pa će upravo ta tri *topoa* predstavljati tematsko žarište cijele zbirke. Domovina je okosnica zbirke, pa su i pjesnikovi najljepši ‘snovi’ vezani uz nju, a najbolji stihovi o moru su oni koji nas podsjećaju da je ono naše. Kritičar zbirku smatra djelom dobre pjesničke naravi, a možda i više, gorljivje riječke duše.

¹² Usp. Miškulin, Dolores (2013 a) „Pregled stvaralačkog opusa riječkoga pisca Gina Antonjia (Cavaliere di Garbo) kroz presjek riječkoga tiska na talijanskome jeziku”, *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, g. 5, br. 2, str. 7–20.

Za razliku od ostalih predstavnika riječke talijanske dijalektalne antej-ske konvencije, Antoni posjeduje određenu širinu pogleda jer on domovinu ne sagledava usko, iz lokalne perspektive. Za njega zavičaj ne obuhvaća tek lokalne riječke motive poput gradskih kuća, ulica i trgova u kojima poznaje svaki kutak, svaki kamen, čiji mu je svakodnevni život ispunjen očekivanjima i nadanjima potpuno blizak kao život unutar porodičnoga kruga. On domovinu sagledava mnogo šire: za njega je ona sve što ga okružuje, na obalama Kvarnerskog zaljeva čije ga stanovništvo svojim jezikom i običajima podsjeća na veze s Venecijom. Snovi će biti pretežno vezani uz domovinu, dok će naglasak stihova o moru biti njihova pripadnost jedinstvenom zavičaju.

Zaljubljenik u našu obalu i more, pjesnik je bio posebno vezan za Lovran, te će osim romana, i jedna njegova pjesma nositi naziv *Laurana* (Lovran). Ranije spominjan *topos* domovine ne utjelovljuje samo rodna gruda, već i njeni ljudi, istarske djevojke lijepa lica, „zgodne njuškice” („bel muso de istriana”). Duh domovine predstavljaju i ribari koji tiho pjevaju pjesme iz okolice grada Chioggie: danju oni love ribu, a noću sanjaju nedosanjane snove o domovini.

Tu domovinu i zavičaj predstavlja i bogatstvo uspomena na sretno i bezbrižno djetinjstvo u Lovranu, doduše pomalo zamagljeno uspomenama na školske obveze i batine u tučnjavi među djecom. „Život je gorak”, zaključuje Antoni, i kao dijete i kao odrasla osoba, ali povratak u Lovran ublažava svaku bol i čini da se barem u mislima ponovno osjećate kao dijete.¹³

Antonijevi stihovi pod nazivom *La nostra lingua* (Naš jezik) zacijelo su najpoznatiji u cjelokupnoj talijanskoj riječkoj dijalektalnoj poeziji. Prvi su put objavljeni u broju 9835 lista *La Voce del Popolo*. Pjesnik je svoj dijalektalni izričaj sačinio od suza i smijeha, pridodavši mu kao sastojak i tipičan govor stanovnika stare gradske jezgre (*zità vecia*). Taj je jezik usvojen od rođenja zajedno s majčinim mlijekom, njime se vode ljubavni razgovori s djevojkom Ninom, to je prirodni i spontani jezik: „La xe la lingua de la nostra gente, / Con ela, mamma, ti m’ha oferto el sen, / Con ela el cor, Nina, parlar te sente.” To je jezik sporazumijevanja priprostog naroda, slobodan je i ne prihvaća stege, prenosi ponosnu i slobodarsku riječku tradiciju. Sa

¹³ Usp. Miškulin, Dolores „Squarci di fumanitànei versi dialettali del Cavaliere di Garbo”, *Fiume nell’identità dialettale, Il fumano tra lingua e letteratura*, Fiume / Rijeka, ur. Mazzieri-Sanković, Gianna; Đurdulov, Maja; Rijeka: Consiglio della minoranza nazionale italiana per la Città di Fiume / Vijeće talijanske nacionalne manjine za Grad Rijeku, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka, str. 68–83.

svojim jezikom koji ne poznaje kočnica pjesnik kliče: „Fioi, semo in pochi, volemose ben!”¹⁴

Stihovi tog soneta uskoro će postati svojevrsnom fijumanskom himnom, a posebice onaj zadnji koji je ujedno i najpoznatiji autorov stih.¹⁵ Poput ranije spomenutih redaka himne *Inno Marseciano*, i ti su se stihovi kod Fijumana toliko uvriježili kao društvena svojina da su gotovo izgubili svojstvo autorskih stihova.

U ranije navedenom kritičkom osvrtu nalazimo komentar pjesnikove uporabe ironije i humora u nekim sonetima, ali nailazimo i na negativnu recenziju. Kritičar, naime, zamjera Antoniju zapostavljanje forme stiha i rime te nedorečenu metriku. Smatra sve to znatnim propustima kod pjesnika, ali oprostivima, jer pjesnika iskupljuju intenzivni osjećaji koje zna prenijeti na publiku. Izostaje, po našem mišljenju, komentar u vezi jezika koji nam se kod Antonijevih uradaka, za razliku od ostalih riječkih talijanskih dijalektalnih autora, čini „knjiškim”, pomalo usiljenim i gotovo patvorenim, jer osim riječkih izraza nalazimo natruhe tršćanskog i venecijanskog dijalekta te jaki upliv talijanskog književnog jezika. To nas ne čudi previše kada znamo da je Antoni rođen u Trstu, pa je njegovo rodno narječje zasigurno utjecalo i na jezik njegove pjesničke produkcije.

6. Zaključak

Riječki tisak s prijeloma devetnaestoga i u prva dva desetljeća dvadesetoga stoljeća predstavlja ogledalo i proizvod duhovnog ozračja toga doba i intelektualne vitalnosti riječkih stvaralaca. U njemu pronalazimo gotovo jedini izvor bogate dijalektalne književne produkcije proznog i lirskog izričaja koji dugo vremena ostaje u sjeni „matične” književnosti. U dijalektalnoj se književnoj produkciji, naime, zamjećuje rascjep koji se najbolje uočava u specifičnom izboru tema, motiva i stilističkih struktura, za razliku od produkcije na standardnom talijanskom jeziku. Prigodničarsko pjesništvo postupno ustupa mjesto autorima naglašeno osobnog stila koje smo po tematsko-stilskim obilježjima uključili u pjesništvo tzv. antejske konvencije.

¹⁴ «Djeco, malo nas je, volimo se!» (prev. D. M.)

¹⁵ Usp. Miškulin, Dolores (2021 a) *Squarci di fumanità nei versi dialettali del Cavaliere di Garbo, Fiume nell'identità dialettale: il fiumano tra lingua e letteratura* / ur. Mazziari-Sanković, Gianna; Đurdulov, Maja; Rijeka: Consiglio della minoranza nazionale italiana per la Città di Fiume / Vijeće talijanske nacionalne manjine za Grad Rijeku, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka, str. 68–83.

U njemu zapažamo visok stupanj zavičajnosti i privrženosti rodnome gradu čije su uske uličice stare gradske jezgre česte teme pjesama. Gradski toranj opjevan je u nizu pjesama kao simbol samostalnosti grada, a rimski slavoluk kao simbol izvorišta povijesnog kontinuiteta, tzv. latinske civilizacije.

Govoreći o predmetno-tematskim osobinama talijanskoga književnog korpusa riječkoga područja, Mazzieri-Sanković i Gerbaz Giuliano zamjećuju da ga sačinjavaju mikrokozmosi nastanjeni likovima i karikaturama tipičnima za ovo kvarnersko središte, mjesta okupljanja običnih ljudi, kao što su gostionice, gradske uličice, trgovi, predgrađa, luka itd. (Mazzieri-Sanković, Gerbaz Giuliano 2021: 31).

Što se tiče tema, prevladavaju klasični zavičajni motivi korišteni i u čakavskoj poeziji: dom, kuhinja, gostionica, a posebno uličice Staroga grada. Nadovezuju se na to urbani motivi Rijeke, posebice riječki simbol – gradski toranj s dvoglavim orlom, slike iz sitnograđanskog života i veselog gradskog društva.

Česti su likovi majka, voljena žena, krojačica (*la sartina*), radnica u tvornici duhana (*la tabacchina*), prijatelji iz djetinjstva ili gradski osobenjaci. Na taj način antejska konvencija ostvaruje vezu s književnim folklorom kroz zajednički jezični medij, na formalnoj i predmetnotematskoj razini. Koristeći blagu ironiju (i nerijetko samoironiju), pjesnici uočavaju i razobličavaju društvene anomalije, ali gotovo nikad ne dosežu britku ironiju ili pak satiru. Kao zanimljiv dokaz međusobnog prožimanja stvaralaštva na čakavskome i fiju-manskome narječju možemo navesti rubriku iz lista „La tabacchina” (1908. – 1911.) pod nazivom *Ciacole tra Jovanin e Franzele*, svojevrstan pandan u našem Primorju poznatih dijaloških dijalektalnih komično-ironičnih komentara pučkih likova Jurine i Franine (ili npr. Ivićine i Jožićine u podlistku „Riječkog glasnika” Ive Grohovca), pisanih na čakavštini. Osim malog broja izuzetaka, stihovi većeg dijela pjesnika ne odlikuju se formalnom originalnošću ili originalnošću umjetničke intonacije, već su nam zanimljivi kao izraz autohtonog pjesnikovanja i poput dokumenta jednog povijesnog razdoblja.

Za pjesnikovanje generacije riječkih autora talijanskog dijalektalnog jezičnog izraza antejske konvencije koja je djelovala krajem XIX. i početkom XX. st. možemo istaknuti da su mahom objavljivali svoje dijalektalne radove u sklopu antejske konvencije potpisujući ih čudnim, samoironičnim pseudonimom, dok su neki od njih (npr. Schittar i Antony) za razliku od toga, punim imenom i prezimenom potpisivali ostale radove koje su objavljivali na talijanskom književnom jeziku.

Zajednički jezik kojim su se služili bio je talijanski mjesni govor grada Rijeke, odnosno fijumanski dijalekt. Pužar naglašava (Pužar 1999: 403) da je svjesni odabir upravo tog jezičnog sredstva antejske/zavičajne potke dik-tirala usmjerenost publici kojoj je takav stih prvenstveno bio namijenjen, a nipošto podrijetlo ili društveni položaj samih antejskih pjesnika.

Fijumanski dijalekt preuzima značajnu ulogu u riječkome pjesništvu, a odstupanja od autentičnog dijalekta k nekoj vrsti neutralnijeg dijalekta venetskog substrata uočen je već pri kraju XIX. stoljeća. Zanimljivo je podvući svojevrsnu nepodudarnost između svakodnevnog fijumanskog govora i fijumanskog dijalekta korištenog u nekim književnim uradcima. Kako zapaža Samani¹⁶, pod utjecajem književnosti na talijanskom književnom jeziku, ovaj potonji teži standardnom talijanskom jeziku, uz preuzimanje elemenata tršćanskog i venecijanskog dijalekta. Svojevrsna jezična artifičijelnost koja se iz toga rađa najbolje se uočava u dijalektalnim uradcima Gina Antonija (Cavalierea di Garba).

Zbog raznolikosti oblika njihovih pjesama teško je ustanoviti sva formalna obilježja takve poezije. Najznačajnija su obilježja npr. nevezan stih kompaktne nerazdijeljene strukture te često korištenje dijaloškog diskursa koje se, po nekim autorima, može pripisati duboko ukorijenjenoj tradiciji pisanja libreta za kazališne predstave, dok je, po nama, prije riječ o ukorijenjenoj folklornoj pjesničkoj tradiciji. Najčešće se koristi katren, koji se onda beskonačno niže, dok su vrste stiha raznolike: šesterac, sedmerac, osmerac i jedanaesterac. Naglašeno je disciplinirano korištenje zakonitosti forme, rigidne i ponekad nategnute uporabe rime pri kojoj je najtipičnija unakrsna rima koja se javlja čak i u sonetima, u kombinaciji s parnom rimom u umetnutim distisima, a ponekad je tu i nagomilana rima.

Antejska konvencija generacije dijalektalnih pjesnika na prijelomu iz XIX. u XX. st. pomalo se iscrpljuje nešto prije Prvoga svjetskog rata, kada se pojavljuju pisci druge generacije koji će objavljivati u novoosnovanim književnim časopisima. Schittar i Russi umiru mladi, a Antoni se prestaje baviti dijalektalnim pjesništvom te ga sve više zaokuplja politika. Ostaje tek Caffieri koji će nastaviti tradiciju prigodnih uradaka u stilu konvencije i svojim dotjeranim stihom postići najveću popularnost kod publike.

¹⁶ Op. cit. str. 25.

Bibliografija

- Antoni, Gino (Cavaliere di Garbo) (1908), *Sonetti fiumani*, Battara ed., Fiume /Rijeka.
- Blagoni, Kristina (2020) „Il dialetto fumano: evoluzione e situazione attuale di un’isola linguistica urbana”, *Il dialetto fumano, Parole e realtà*, ur. Mestrovich, Irene; Sanković Ivančić., Martina; Mazzieri – Sanković, Gianna; Gerbaz Giuliano, Corinna; Consiglio della minoranza nazionale italiana di Fiume, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka.
- Cattalini, Carlo (1985), „Le poesie di Zuane de la Marsecia”, *Fiume*, Rim, g. 5, br. 9, str. 85–95.
- Cattalini, Carlo (1985 a) „Selezione delle principali poesie del concittadino Rocambole”, *Fiume*, Rim, g. 5, br. 10, str. 100–115.
- Cattalini, Carlo (1986), „Le poesie di Gino Antoni”, *Fiume*, Rim, g. 6, br. 11, str. 96–107.
- Damiani, Roberto; Grisancich, Claudio (1981) *Poeti dialettali triestini – profilo storico-critico (1875-1980)*, Edizioni «Italo Svevo», Trieste.
- Deghenghi-Olujić, Elis (1999) „Le riviste culturali in lingua italiana in Istria nel nostro secolo come laboratorio di idee e strumento di dibattito”, *Tabula*, Pula, 1, str. 121–130.
- Deghenghi-Olujić, Elis, (1999 a) *Le riviste culturali italiane pubblicate in Istria nel Novecento*, Pietas Iulia- Pula, Edit Rijeka.
- Dubrović, Ervin, (1993) „O talijansko-hrvatskim kulturnim dodirima u riječkim međuratnim časopisima (1921.-1943.)”, *Fluminensia*, g. 5, 1-2, str. 13–22.
- El nostro dialeto* (1983) *Raccolta di poesie in vernacolo fumano*, ur. Schiavato, Maria; Srelz, Graziella, Comunità degli italiani, Fiume / Rijeka.
- Fried, Ilona (2005) *Fiume città della memoria 1868-1945*, Del Bianco, Udine.
- Il dialetto fumano, Parole e realtà*, (2020) ur. Irene Mestrovich, Martina Sanković Ivančić, Gianna Mazzieri – Sanković, Corinna Gerbaz Giuliano), Consiglio della minoranza nazionale italiana di Fiume, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka.
- Fiume nell’identità dialettale: il fumano tra lingua e letteratura* (2021) ur. Mazzieri-Sanković, Gianna; Đurđulov, Maja; Consiglio della minoranza

- nazionale italiana di Fiume, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka.
- Gerbaz Giuliano, Corinna (2020) „Pogledi na Rijeku u talijanskoj dijalektalnoj književnosti s kraja 19. stoljeća”, *Tragovi građanske tradicije: riječka građanska kultura* 19. stoljeća, ur. Lukežić, Irvin; Zubčić, Sanja, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Rijeka, str. 247–256.
- Lukežić, Irvin (1995) „Fulvijevi epigrami”, *Fluminensia*, g. 7, br. 1, Rijeka.
- Lukežić, Irvin (1995 a) *Mario Schittar*, Libellus, Crikvenica.
- Lukežić, Irvin (1996) „Portret Piera Pillepicha”, *Književna Rijeka*, g. I, br. 2-3, str. 82–87.
- Lukežić, Irvin (2020), *Fijumani – kolektiv u urbanome krajoliku*, Muzej Grada Rijeke, Rijeka.
- Maier, Bruno (1996) *La letteratura italiana dell'Istria dalle origini al Novecento*, Italo Svevo, Trieste.
- Mazzieri-Sanković, Gianna; Gerbaz, Giuliano, Corinna (2021) *Un tetto di radici, Talijanska književnost druge polovice 20. stoljeća u Rijeci*, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka.
- Miškulin, Dolores (2010) „La città di Fiume nei versi dialettali in rotativa (1900-1919)”, *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana, Letteratura, arte, cultura tra le due sponde dell'Adriatico*, Zadar, str. 131–158.
- Miškulin, Dolores (2011) „I versi di Arturo Caffieri (De Rocambole) come apporto alla cronistoria di Fiume nel primo ventennio del'900”, *Adriatico : Jadran Rivista di cultura tra le due sponde*, 2007 (2011), ½, str. 65–68.
- Miškulin, Dolores (2013) „Književne teme u riječkoj periodici na talijanskome jeziku 1900.-1919.”, *Fluminensia : časopis za filološka istraživanja*, Rijeka, god. 5, br. 1, str. 89–101.
- Miškulin, Dolores (2013 a) „Pregled stvaralačkog opusa riječkoga pisca Gina Antonyja (Cavaliere di Garbo) kroz presjek riječkoga tiska na talijanskome jeziku”, *Fluminensia : časopis za filološka istraživanja*, g. 5, br. 2, str. 7–20.
- Miškulin, Dolores (2016) „Pjesništvo Piera Pillepicha u riječkoj periodici kroz prva dva desetljeća dvadesetoga stoljeća”, *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana /i dalje od mora/, Letteratura, arte, cultura tra le due sponde dell'Adriatico ed oltre*, *Zbornik radova s*

- međunarodnog znanstvenog skupa, Zadar i Preko, 25. – 27. listopada 2012., Zadar, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016. / ur. Balić-Nižić, Nedjeljka; Borsetto, Luciana; Jusup Magazin, Andrijana, Zadar: Sveučilište u Zadru, str. 293–304.*
- Miškulin, Dolores (2019) *Književne teme u riječkoj periodici na talijanskome jeziku 1900.-1919.*, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija.
- Miškulin, Dolores (2021) „Kazališne teme talijanskoga dramskog glumišta kroz riječki talijanski tisak 1900.-1914.”, *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, g. 33, br. 1, str. 221–238.
- Miškulin, Dolores (2021 a) „Squarci di fumanità nei versi dialettali del Cavaliere di Garbo”, *Fiume nell'identità dialettale: il fiumano tra lingua e letteratura / ur. Mazziere-Sanković, Gianna; Đurđulov, Maja; Rijeka: Consiglio della minoranza nazionale italiana per la Città di Fiume / Vijeće talijanske nacionalne manjine za Grad Rijeku, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za talijanistiku, Rijeka, str. 68–83.*
- Pužar, Aljoša (1996) „O 'Antejskoj konvenciji / tradiciji' u riječkom pjesništvu talijanskoga jezičnog izraza”, *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, Rijeka, g. 8, br. 1-2, 1996, str 33–45.
- Pužar, Aljoša (1999) *Città di carta, Papirnati grad, La letteratura italiana di Fiume nell'Ottocento e nel Novecento, Talijanska književnost Rijeke u XIX. i XX. stoljeću*, Edit-Fiume, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Samani, Salvatore (1965) „Poeti e studiosi fiumani”, *Fiume*, XII, 3-4, Roma, str. 125–170.
- Sanković Ivančić, Martina (2018) „Quel Zuane nato in Marsecia n.20”, *Mario Schittar – Zuane de la Marsecia*, Rime de Fiume, Fiume / Rijeka, EDIT.
- Stojić, Milorad (1987) „Trendovi u čakavskom pjesništvu XX. stoljeća”, *Dometi*, 20, 7/8/9, str. 539–551.

SUMMARY

Dolores Miškulin

DIALECTAL POETRY OF RIJEKA'S ANTAEAN CONVENTION
ITALIAN LANGUAGE EXPRESSION POETS AT THE TURN OF
THE 19TH AND THE 20TH CENTURY

Rijeka's literature in the Italian language, especially in its dialect, the Fiuman dialect, has been neglected for a long time, and it is only in recent decades that this rich area of Rijeka's cultural heritage has undergone in-depth systematic study. Some Rijeka scholars and admirers of Rijeka's culture, through the study and scientific valorisation of various segments present in its multicultural atmosphere, have paved the way for fumanology and fumanistics, aimed at reevaluation of Rijeka's rich cultural heritage in the local Italian dialect.

We intend to continue with the analysis of Rijeka's literature in the Italian language, following the thought of Rijeka scholars, who, since the eighties and nineties of the previous century, began to conduct more intensive research into Rijeka's multiculturalism. With this article on the dialectal segment of Italian Rijeka literature, we want to contribute to the study of its corpus within border literature that has been marginalized for too long for historical and other reasons, and to draw the attention of our scholars to a valuable segment of Rijeka's literature. At the same time, we consider it our modest contribution in the context of Croatian - Italian cultural and literary ties.

Dialect poets gathered around the so-called "Antaeian convention / tradition" mostly sign their works with unusual, humorous, and self-ironic artistic names such as Mario Schittar (Zuane de la Marsecia), Arturo Caffieri (de Rocambole), Gino Antony (Cavaliere di Garbo) and Oscarre Russi (Russeto). The most important determinant and common denominator of poetry within the convention is the use of irony, self-irony, humour, satire, and persiflage.

Key words: *Rijeka Italian literature; dialectal poetry; Antaeian convention / tradition; fumanology*